

מסכת סנהדרין

תוספתא

עמוד 227

הלכות הרי"ף עם נימוקי יוסף

עמוד 241

הרא"ש

עמוד 273

פסקי מרדכי

עמוד 285

תוספתא

מסכת סנהדרין

מפוסקת פיסוק מלא עם פירוש קצר למלים וביטויים קשים בשוליים - מראי מקומות ומקבילות במסכת סנהדרין

לשון התוספתא על פי הוצאת צוקרמנדל

פרק א

- ג,ב א. דיני ממונות בשלשה. רבי אומר: בחמשה, כדי שיגמר הדין בשלשה. הביצוע בשלשה, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: ביחיד. סמיכה בשלשה, וסמיכות זקנים בשלשה. ר' יהודה אומר: בחמשה.
- ד,א א. מטלטלין של הקדש, נטע רבעי, ומעשר שני שאין דמיו ידועין — נפדין על פי שלשה לקוחות, ולא על פי שלשה שאין לקוחות. מום שבגלוי — הרי זה ישחט על פי שלשה בני הכנסת, דברי ר' מאיר. ר' יוסי אומר: אפילו רגלו קטועה ועינו סומא לא ישחט אלא על פי מומחה. וחכמים אומרים: המוציא שם רע, בזמן שטוענו טענת ממון — בשלשה, טענות נפשות — בעשרים ושלשה. וכשם שהדין בשלשה כך הפשרה בשלשה. נגמר הדין — אין רשאי לבצוע. ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: כל המבצע הרי זה חוטא, והמברך את המבצע הרי זה מנאץ לפני המקום, על זה נאמר: "ובצוע ברכך נאץ ה'" (תהלים י, ג), אלא, יקוב הדין את ההר, שכן משה היה אומר: יקוב הדין את ההר, אבל אהרן היה עושה שלום בין אדם לחבירו, שנאמר: "בשלום ובמישור הלך וגו'" (מלאכי ב, ו). ר' אלעזר בן יעקב אומר: מה תלמוד לומר "ובצוע ברכך נאץ ה'"? משלו משל למה הדבר דומה — לאחד שגנב סאה של חיתין, טחנן ואפאן והפריש מהם חלה, והאכיל לבניו, היאך זה מברך? אין זה מברך אלא מנאץ. על זה נאמר "ובצוע ברכך נאץ ה'".
- ב,ב ג. דבר אחר: "ובצוע ברכך נאץ ה'" — אילו אחי יוסף שהיו אומרים: "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (בראשית לו, כו). ר' יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז), והלא כל מקום שיש משפט אמת — אין שלום, וכל מקום שיש שלום — אין משפט אמת, ואיזהו משפט אמת שיש בו שלום? — הרי אומר זה הביצוע. וכן הוא אומר בדוד: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו" (שמואל ב' ה, טו). והלא כל מקום שיש משפט — אין צדקה, וכל מקום שיש צדקה — אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה? — הרי אומר זה הביצוע.
- ד,ב ד. דן את הדין, זיכה את הזכאי חייב את החייב, אם חייב את העני — מוציא ונותן לו משלו, נמצא עושה צדקה עם זה, ודן את זה.
- א. סמיכת זקנים — להקרא רבי.
- ב. מום שבגלוי — של בכור. רגלו קטועה — שאין ספק שמום הוא.
- ה. רבי אומר: דן את הדין, זיכה את הזכאי, חייב את החייב — נמצא עושה צדקה עם החייב — שמוציא גזילה מתחת ידו, ודין עם הזכאי — שהוא מחזיר לו את שלו.
- ו. ר' שמעון בן מנסיא אומר: פעמים יבצע אדם, פעמים אל יבצע אדם, כיצד? שנים שבאו אצל אחד לדון, עד שלא שמע את דבריהם, ואם משמע את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה — רשאי שיאמר להם "צאו וביצעו", אבל משמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה — אינו רשאי שיאמר להם "צאו וביצעו", כגון דכתיב: "פטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש" (משלי יז, יד). עד שלא נתגלה הדין — אתה רשאי לנוטשו, משנתגלה הדין — אין אתה רשאי לנוטשו.
- ז. ר' יהודה בן לקיש היה אומר: שנים שבאו אצל אחד לדין, אחד חזק ואחד רך, עד שלא שמע את דבריהם ואם משמע את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה — רשאי שיאמר להם "איני ניוקק לכם", שמא יתחייב הרך ונמצא החזק ורודפו. אבל משמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה — אינו רשאי שיאמר להם "איני נוקק לכם", שנאמר: "לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א, יז).
- ח. אמר ר' יהושע בן קרחה: מנין שאם היה יושב לפני הדיין, ויודע זכות לפני וחובה לעשיר, אי אתה רשאי לשתוק — תלמוד לומר: "לא תגורו מפני איש" (שם) — אל תכנס דבריך מפני איש.
- ט. יהו הדיינין יודעין את מי הם דנין, ולפני מי הן דנין ומי הוא דן עמהם. ויהיו העדים יודעים את מי הם מעידין, ולפני מי הן מעידין, ועם מי הם מעידין, ומי הוא עד עמהם, שנאמר: "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'" (דברים יט, יז). ואומר: "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט" (תהלים פב, א). וכן הוא אומר ביהושפט: "ויאמר אל השפטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו" (דברי הימים ב' יט, ו). ושם יאמר הדיין: מה לי בצער הזה, והלא כבר נאמר "ועמכם בדבר המשפט" (שם) — אין לך אלא מה שענין ראות. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כשם שהדין בשלשה — כך פשרה בשלשה. יפה כח פשרה מכת הדין. כאיזה צד? שנים שדנו — יכולין לחזור בהם, ושנים שפישרו — אין יכולין לחזור בהם.

פרק ב

- א,ב א. קידוש החודש ועיבור שנה בשלשה, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: עיבור שנה, בשלשה מתחילין, בחמשה נושאין ונותנין, וגומרין בשבעה. כיצד? אחד אומר לישב ושנים אומרים שלא לישב — בטל היחיד במיעוטו. שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב — מוסיפין שנים, ונושאין ונותנין בחמשה. שנים אומרים צריכה לעבר ושלשה אומרים אינה צריכה לעבר — בטלו שנים במיעוטן, שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה — מוסיפין שנים, וגומרין בשבעה, שאין מינין פחות משבעה. האב אומר לעבר ובנו אומר שלא לעבר — שניהם נימנין שנים. האב ובנו אמרו לעבר, והאב ובנו אמרו שלא לעבר — שניהם נימנין כאחד. אמר ר' יוסי: פעם אחת הלכתי אני ואלעזר בני לעיבור שנה, ונמתי לו לאלעזר בני: אני ואתה נמנין כאחד.
- ב,ב א. על שלשה סימנין מעברין את השנה: על האביב, ועל פירות האילן, ועל התקופה. על שנים מעברין ועל אחד אין
- א. שאין מינין פחות משבעה — מספר דיינים חשוב לענין זה. והאב ובנו — יש מפרשים משום שהבן אומר כדעת אביו רק מפני כבודו
- מעברין, ואם עיבורה — הרי זו מעוברת. אם היה אביב אחד משני הסימנין — היו שמחים. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף על התקופה.
- ג. על שלש ארצות היו מעברין את השנה: על יהודה, ועל עבר הירדן, ועל הגליל. על שתיים מעברין, ועל אחת אין מעברין, ואם עיבורה — הרי זו מעוברת. ואם היתה ארץ יהודה אחת משתי ארצות — היו שמחים, מפני אביב שבא הימנה.
- ד. אין מעברין את השנים לא מפני הגדיים, ולא מפני הטלאים, ולא מפני גוזלות שלא הגיעו. וכולן עושין אותן סעד לשנה. ואם עיבורה — הרי זו מעוברת.
- ה. ר' ינאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל, שהיה אומר: "בגזולתיא רכיכין, ובאימרייא דעדקין, ושפר באנפאי ואיסיפות על שתא דא תלתין יומין".

- יא,ב. 1. מעשה ברכין גמליאל וזקנים שהיו יושבין על גב מעלות בהר הבית, ויוחנן סופר הלה לפנייהם. אמר לו, כתוב: "לאחנא בני גלילא עילאה ולבני גלילא תחתאה, שלמכון יסגא! מהודענא לכון די מטה זמן ביעורא לאפוקי מעשריא ממעוטני זיתיאי. ולאחנא בני דרומא עילאה ובני דרומא תתאה שלמכון יסגא! מהודענא לכון אנחנא דומטא זמן ביעורא לאפוקי מעשריא מעומרי שבלייא. ולאחנא בני גלותא דבבבל ובני גלותא דימדי, ושאר כל גלוותא דישראל, שלמכון יסגא! מהודעין אנחנא לכון כגוזלייא רכיכין וכאימרייא דעדקין, וזימניה דאביבא לא מטא. ושפר באנפאי ובאנפי חבראי ואסיפנא על שתא דא תלתין יומין".
- יא,ג. 2. אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסירה עד רובו של חודש. וכמה הוא רובו של חודש? — ששה עשר יום. ר' יהודה אומר: שתי ידות בחדש, עשרים יום. ר' יוסי אומר: מחשבין את השנה, ואם היתה חסירה ששה עשר יום לפני הפסח — מעברין אותה, ששה עשר יום לפני החג — אין מעברין אותה. ר' שמעון אומר: אפילו היתה חסירה ששה עשר יום לפני החג — מעברין אותה. ואין מעברין את השנה לפני ראש השנה, ואם עיברה — אינה מעוברת. אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד. אף על פי כן אין מעברין אלא אדר.
- יא,ג. 3. אין מעברין את השנה לא פחות חודש ולא יותר חודש. ואם עיברה — אינה מעוברת. ואין מעברין את השנה משנה לחברתה, ואם עיברה — אינה מעוברת. ואין מעברין שנה אחר שנה. ור' שמעון אומר: מעברין שנה אחר שנה. אמר ר' שמעון: מעשה בר' עקיבא שהיה חבוש בבית האיסורין, ועיבר שלש שנים זו אחר זו! אמרו לו: מהם ראייה? מפני שבית דין יושבין ומחשבין אחת אחת בזמנה.
- יא,ג. 4. אין מעברין את השנה לא שביעית, ולא מוצאי שביעית. אימתי רגילין לעבר? ערב שביעית. אין מעברין את השנה מפני רעבון, ר' מאיר אומר: הרי הוא אומר "ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים לחם ביכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלוננו וגו'" (מלכים ב' ד, מב), הלא אין לך מקום שנתכרך בארץ ישראל קודם לבעל שלישה, ואף על פי כן לא ביכר אלא
- יא,ב. 1. מאותו המין שהביא לאיש האלהים. יכול שהביאו קודם לעומר — תלמוד לומר: "ויאמר תן לעם ויאכלו" (שם), מלמד שלא הביאו אלא אחר העומר. והלא אותה שנה ראויה היתה לעבר, ומפני מה לא עיברה אלישע? — מפני שהיתה שנת רעבון, וכל העם רצין לגרנות.
- יא,ב. 2. אין מעברין את השנה מפני הטומאה. מעשה בחזקיה המלך, שעיבר את השנה מפני הטומאה שנאמר: "כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה מיששכר וזבולן לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד" (דברי הימים ב' ל, יח).
- יא,ב. 3. ר' יהודה אומר: מעברין את השנה מפני הטומאה. ר' שמעון אומר: אם לעבר אותה מפני הטומאה — כבר מעוברת היא. אלא עיבר ניסן, ואין מעברין אלא אדר. ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון: אף מפני שהיעשו את הציבור לעשות פסח שיני.
- יא,ב. 4. אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה, מעברין אותה מפני הצרכין, ומפני התנורים, ומפני הגליות שלא יצאו ממקומן אבל אין מעברין אותה לא מפני הצינה ולא מפני השלגים, ולא מפני הגליות שעלו. וכולן עושין אותן סעד לשנה. ואם עיברה — הרי זו מעוברת.
- יא,ב. 5. אין מעברין את השנה ביהודה, ואם עיברה — הרי זו מעוברת. העיד חנניה איש אונו לפני רבן גמליאל שאין מעברין את השנה אלא ביהודה, ואם עיברה בגליל — מעוברת. ומעברין את השנה כל אדר. שבראשונה היו אומרים אין מעברין אלא עד הפורים, עד שבא ר' יהושע ור' פפיס והעידו שכל אדר כשר לעיבור. רבן שמעון בן גמליאל ור' אלעזר בר צדוק אומרים: אין מעברין את השנה ואין עושין כל צורכי ציבור אלא על תנאי, כדי שיקבלו רוב ציבור עליהן. אין מעברין את השנה כלילה, ואם עיברה — אינה מעוברת.
- יא,ב. 6. אין מקדשין את החודש כלילה, ואם קידשו — אינו מקודש.
- יא,ב. 7. אין המלך יושב בסנהדרין, ולא מלך ולא כהן גדול יושבין בעיבור שנה.

יא,ב. 8. הצרכין — בנמרא: "הדרכים".

יא,ג. 9. לא פחות חודש כו' — כלומר, אין מוסיפים עליה לא פחות מחודש ולא יותר מחודש אלא רק חודש אחד בלבד.

פרק ג

- טו,א. 1. שור שהמית. אחד שור שהמית, ושאר בהמה וחיה ועופות שהמיתו — מיתתן בעשרים ושלשה. ר' אליעזר אומר: שור שהמית — מיתתו בעשרים ושלשה, ושאר בהמה וחיה ועופות שהמיתו — כל הקודם להורגן זכה לשמים, שנאמר: "והרגת את האשה ואת הבהמה" (ויקרא כ, טז), ואומר: "ואת הבהמה תהרגו" (שם טו).
- טו,א. 2. שור הנסקל — בעשרים ושלשה, שנאמר: "השור יסקל וגם בעליו יומת" (שמות כא, כט) — מיתת בעלים כך מיתת השור; מה מיתת בעלים בסקילה ובדחייה ובעשרים ושלשה — אף מיתת השור בסקילה ובדחייה ובעשרים ושלשה.
- טו,ב. 3. מה בין שור לאדם? — שהשור פותחין את דינו ביום וגומרין אף כלילה, פותחין וגומרין דינו בו ביום, בין לזכות בין לחובה, מטיין על פי אחד בין לזכות בין לחובה, הכל מלמדין בין לזכות בין לחובה, המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה — מה שאין כן באדם.
- טו,ב. 4. שנאמר "והרגת" וכו' — יש מוחקים פסוקים אלה הדנים בבהמה הרובעת וניבעת (חס"ד).
- טו,ב. 5. ובדחייה — או בדחייה, כעין מיתת אדם, שדוחים (דוחפים) אותו ממקום גבוה.
- טו,ב. 6. כיזה צד הן עושין — כיצד הם עושים להרחיב את תחומה של ירושלים. הפנימית נאכלת — ששתי תורות אלה היו מולכים זו בצד זו. אחת בצד שלפנים מן המקום שרוצים להכנס בתוך העיר (ולכן היא נאכלת), והשניה מחוץ לתחום. בצעין — נראה שהכוונה היא לשתי שכונות בעיר. ומרמו להוספת חומות נוספות סביב לעיר. אבל לא מעשר שיני — יש אומרים שעמי הארץ היו נוהרים במעשר שני יותר מהקדשים, לפי שאמרו "עשר בשביל שתתעשר", ולכן אכלוהו רק בקדושה גמורה. ומפני מה לא קדשוה — כלומר, מפני מה הכניסוהו לפני מן החומה אף שלא קדשה? שתורפה — מקום חלש שאינו מוגן היטב.

מקיש בכור למעשר שיני, מה מעשר שיני נאכל משנה לחברתה — אף הבכור יהא נאכל משנה לחברתה.

א. מנין לסנהדרי קטנה שהיא של עשרים ושלשה? — שנאמר: "ושפטו העדה... והצילו העדה" (במדבר לה, כד-כה) — עשרה מזכין ועשרה מחייבין, שלשה מנין — תלמוד לומר: "לא תהיה אחרי רבים לרעות" (שמות כג, ב) מכלל שאי אתה הוי עמהן לרעה, אבל הוה עמהם לטובה. יכול לא תהא עמהם לרעה כל עיקר — תלמוד לומר: "אחרי רבים להטות" (שם) — אף לרעה, אמור מעתה: הואיל ואמרה תורה הרוג על פי עדים, הרוג על פי מטיין, מה עדים שנים — אף מטיין שנים. אין בית דין שקול — מוסיפים עליהן עוד אחד, הרי עשרים ושלשה. רבי אומר: ממשמע שנאמר: "לא תהיה אחרי רבים לרעות" (שם) — שומע אני שאהיה עמהן לטובה, אם כן למה נאמר "אחרי רבים להטות" (שם)? — שלא כהטותך לטובה הטותך לרעה, הטותך לטובה — על פי אחד, הטותך לרעה — על פי שנים, אין בית דין שקול — מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי עשרים ושלשה. ר' יוסי הגלילי אומר: "לא תענה על ריב לנטות" (שם) — עשה לך בית דין נטוי.

ב. דבר אחר: "לא תענה על ריב לנטות" — הוסיף עליהן הכתוב עוד אחד, לנטות. "אחרי רבים להטות" שלא תאמר בשעת הדין דיי שאראה כרבי, אלא אמור מה שבדעתך.

ג. ר' יהודה אומר: סנהדרין של שבעים, ומשה עמהם מן המינין. אמרו לו: אין בית דין שקול. וכן היה ר' יהודה אומר: כל עיר שיש בה שלש שורות של עשרים ושלשה, שוטרי הדיינין [והנדון], והעדים זוזמיהן וזוממיהן — ראויה לעשות סנהדרין. ר' נחמיה אומר: מאתים ושלשה, והלכה כדבריו. רבי אומר: מאתים ושבעים.

ד. סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, שנאמר: "והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל משבותיכם" (במדבר לה, כט) — בארץ ובחוצה לארץ. אם כן למה נאמר "שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (דברים טז, יח)? אלא: בארץ ישראל עושין אותן בכל עיר ועיר, בחוצה לארץ עושין אותן פלכין פלכין, רבן שמעון בן גמליאל אומר: "לשבטיך ושפטו" — מצוה על השבט שיהא דן את שבטו.

ה. ר' דוסתאי בן יהודה אומר: חייבי מיתות שברחו מן הארץ לחוצה לארץ — ממיתין אותן מיד, ושברחו מחוצה לארץ לארץ — אין ממיתין אותן, אלא נידונין בתחילה.

ו. כרבי — בדפוסים גרסא אחרת, והענין אחד: שלא יסמוך הדיין, ויאמר כדעת הרבים או כדעת רבו.

ז. מאתים ושלשה — בתלמוד ובדפוסים: "מאתים ושלשים", ומבואר שם שהוא כנגד שרי עשרות.

ח. פלכין פלכין — שהיו ממנים רק סנהדרין אחת לכל מחוז (פלך).

ט. חייבי מיתות — שנדונו בבית דין. נדונין בתחילה — משום זכות הארץ.

י. ר' יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים; ר' עקיבא אומר: יכול יהא אדם מעלה בכורות מחוצה לארץ? — תלמוד לומר: "ואכלת לפני ה' אלהיך... מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכורות" (דברים יד, כג), ממקום שאתה מביא מעשר דגן — אתה מביא בכורות, מחוצה לארץ שאי אתה מביא מעשר דגן — אי אתה מביא בכורות. שמעון בן זומא אומר: יכול כשם שנתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים, כך נתנה תורה מחיצה בין הבכור למעשר שיני, ודין הוא: הואיל ובכור טעון הבאת מקום, ומעשר שיני טעון הבאת מקום, מה בכור אין נאכל אלא לפני מן החומה — אף מעשר שיני אינו נאכל אלא לפני מן החומה. מה לבכור שמיעט מקום אכילתו — שכן מיעט זמן אכילתו, תאמר במעשר שיני שריבה זמן אכילתו, הואיל וריבה זמן אכילתו נרבה מקום אכילתו! — תלמוד לומר: "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך, ובכורות" (דברים יד, יג). מה בכור אין נאכל אלא לפני מן החומה — אף מעשר שיני לא יהא נאכל אלא לפני מן החומה.

יא. ר' ישמעאל אומר: יכול יהא אדם מעלה מעשר שיני בירושלם בזמן הזה ואכלו? — ודין הוא: הבכור טעון הבאת מקום ומעשר שיני טעון הבאת מקום, מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית — אף מעשר שיני אינו נאכל אלא בפני הבית. לא אם אמרתה בבכור — שיש הימנו דמים ואמורין לגבי מזבח, תאמר במעשר שיני שאין הימנו דמים ואמורין לגבי מזבח, ביכורים יוכיחו, שאין בהם דמים ואמורין לגבי מזבח, ואין נאכלין אלא בפני הבית. לא אם אמרתה בביכורים — שהן טעונין הנחה לפני המזבח, תאמר במעשר שיני שאין טעון הנחה לפני המזבח — תלמוד לומר: "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכורות" (שם), מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית — אף מעשר שיני אינו נאכל אלא בפני הבית. אחרים אומרים: יכול יהא בכור שעברה זמנו משנה לחברתה יהא כפסולי המוקדשין ויפסל — תלמוד לומר: "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכורות". אם ללמד על הבכור שתאכל לפני — אינו צריך, שהרי כבר נאמר "לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה" (דברים טו, כ). אם ללמד על מעשר שיני שנאכל לפני מן החומה — אין צריך, שהרי כבר נאמר "לא תוכל לאכל בשעריך" (שם יב, יז). אם כן למה נאמר "מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכורות" —

ה. כך נתנה תורה מחיצה — כלומר שמעשר שני יאכל אף מחוץ לחומת העיר, בכל מקום הרואה את פני ירושלים.

ו. שעברה זמנו משנה לחברתה — ונכנס לשנתו השנית, שיש קרבות הנפסלים בשנה שניה, לפי שאינם באים אלא מכבשים בני שנה.

ז. מטיין — המטים את הדין לדעת הרוב, וכפי שלמדנו הרי הם לפחות שנים.

ח. הוסיף עליהן הכתוב — יש מפרשים משום שבכתוב, הוא "רב", להוסיף עוד חכם אחד שיוכל להטות הדין לחובה ולזכות. דיי שאראה

פרק ד

א. ולא כשהוא מסתפר, ולא בבית המרחץ. שנאמר: "והכהן הגדול מאחיו" (ויקרא כא, י) — שיהו אחיו הכהנים נוהגין בו גדולה. ואם רצה שירחצו אחרים עמו — הרשות בידו. ר' יהודה אומר: רצה לנהג ביזיון עצמו — אין שומעין לו, שנאמר: "וקדשתו" (שם י) — על כורחו. אמרו לו לר' יהודה: אין אומר "ומן המקדש לא יצא" (שם יב), אלא בשעת עבודה בלבד. והולך להברות את אחרים, ואחרים באין אצלו להברותו.

ב. ואין חולצין ומייבמים את אשתו משום כבודו, כפי האמור במלך. ולהברות — לנחם אבלים בביתם בסעודת הבראה שעורכים להם.

ב. כהן גדול שהרג את הנפש, מזיד — נהרג, שוגג — גולה לערי מקלט, עבר על מצות "עשה" ועל מצות "לא תעשה", ועל שאר כל המצות — הרי הוא כהדיוט לכל דבר. לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ולא מייבם ולא מייבמין את אשתו. עומד בשורה — הסגן בימינו, וראש בית אב בשמאלו, וכל העם אומרים לו: "אנו כפרתך", והוא אומר להם: "תתברכו מן השמים". עומד בשורה לנחם את אחרים — הסגן והכהן שעבר מגדולתו מימינו, ואבל משמאלו. ואין רואין אותו ערום,

א. לא חולץ כו' — כשיטת הגמרא שלנו: חולץ וחולצים לאשתו. וכן מייבמים את אשתו (וכן בתוספתא בדפוס). ואולי סבר תנא זה שאינו חולץ

א. וכותב לו ספר תורה לשמו, שלא יהא נאות בשל אבותיו כא, ב, אלא בשלו, שנאמר: "וכתב לו" (דברים יז, יח) — שיהא כתיבה לשמו. ואין רשות להדיוט לקרות בה, שנאמר: "וקרא בו" (שם יט) — הוא ולא אחר, ומגיהין אותו בבית דין של כהנים, ובבית דין של לויים, ובבית דין של ישראל המשיאין לכהונה. יוצא למלחמה — הוא עמו, נכנס — הוא עמו, יוצא בבית דין — והוא אצלו, נכנס לבית המים — ממתנת לו עד הפתח. וכן דוד הוא אומר: "שויתי ה' לנגדי תמיד"

(תהלים טז, ח). ר' יהודה אומר: ספר תורה מימינו ותפילין כא, ב, בזרועו. ר' יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו, אילמלא קידמו משה. נאמרה במשה "עלייה" ונאמרה בעזרא "עלייה", נאמרה במשה "עלייה", שנאמר: "ומשה עלה אל האלהים" (שמות יט, ג), נאמרה בעזרא "עלייה" — "הוא עזרא עלה מבבל" (עזרא ז, ו), מה "עלייה" האמורה במשה למד תורה לישראל, שנאמר: "ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים" (דברים ד, יד), אף "עלייה" האמורה בעזרא — למד תורה בישראל, שנאמר: "כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט" (עזרא ז, י). אף הוא ניתן בידיו כתב ולשון, שנאמר: "וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית" (שם ד, ז), מה תורגמו ארמית — אף כתבו ארמית, ואומר: "ולא כהלין כתבא למיקרא ופישרה להודעה למלכא" (דניאל ה, ח) — מלמד שבאותו היום ניתן, ואומר: "וכתב לו את משנה התורה הזאת וגו'" (דברים יז, יח) — תורה עתידה להשתנות, ולמה נקרא שמה "אשורי" — על שם שעלה עמהן מאשור, רבי אומר: בכתב אשורי ניתנה תורה לישראל, וכשחטאו נהפכה להן לרועין, וכשזכו בימי עזרה, חזרה להן אשורית, שנאמר: "שובו לברצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך" (זכריה ט, יב).

ח. ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' אלעזר בן פרטא, שאמר משום ר' אלעזר המודעי: בכתב זה ניתנה תורה לישראל, שנאמר: "ווי העמודים" (שמות כז, י), ויין שהן דומין לעמודים. ואומר: "ואל היהודים ככתבם וכלשונם" (אסתר ה, ט), מה לשונם לא נשתנה — אף כתבם לא נשתנה, ולמה נקרא שמו "אשור" — על שום שמאושרין בכתבן. אם כן למה נאמר "וכתב לו את משנה התורה הזאת" (דברים יז, יח), מלמד ששתי תורות כותב לו, אחת שנכנסת ויוצאת עמו ואחת שמונחת לו בתוך הבית. זו שנכנסת ויוצאת עמו לא תיכנס עמו לא לבית המרחץ ולא לבית המים, שנאמר: "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" (שם יט) — במקום הראוי לקרות. והלא דברים קל וחומר: ומה אם מלך ישראל שלא עסק אלא בצורכי ציבור נאמר בו "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" — שאר בני אדם על אחת כמה וכמה.

ט. כיוצא בו אתה אומר: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וגו'" (דברים לד, ט). וכן הוא אומר: "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל" (שמות לג, יא), וכן הוא אומר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפין" (יהושע א, ח) — שאר בני אדם על אחת כמה וכמה.

י. אין מעמידין מלך בחוצה לארץ. אין מעמידין מלך אלא אם כן היה נשאו לכהונה. ואין מושחין מלכים אלא על גבי המעיין, שנאמר: "ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני" (מלכים א' א, לג).

שהיה להם להמתין עד שיצוים ה'. או, שהקדימו לפניו מותו של שמואל.

ז. המשיאין לכהונה — כלומר, בסנהדרין, שהרי היו ממנים שם רק מיוחסים.

ח. בית המים — בית הכסא. בצרכי צבור — ובכל זאת זרזה התורה שיתפנה ללמוד, למרות חשיבות עסקיו.

י. נשאו לכהונה — כלומר שהוא מיוחס, וראוי להיות נשוי לכהונה.

ב. מלך ישראל אין עומד בשורה להתנחם, ואין עומד בשורה לנחם אחרים, ואין הולך להברות אצל אחרים, אבל אחרים באין אצלו להברותו, שנאמר: "ויבא כל העם להברות את דוד וגו'" (שמואל ב' ג, לה). ואם עבר על מצות "עשה" ועל מצות "לא תעשה" ושאר כלהמצות — הרי הוא כהדיוט לכל דבר.

לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ולא מייבם ולא מיבמין את אשתו. ר' יהודה אומר: רצה לחלוץ — הרשות בידו. אמרו לו: נמצאתה פוגם כבודו של מלך. ואין נושאין את אלמנתו, שנאמר: "ותהיינה צרות עד יום מותן אלמנות חיות" (שם כ, ג). ובורר לו נשים מכל מקום שירצה, כהנות לויות וישראליות. ואין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על [כסאן], ספסלו, ואין משמשין בכתרו ובשרביטו, ולא באחד מכל משמשין. מת — כולן נשרפין עליו, שנאמר: "בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים" (ירמיה לד, ח).

ג. וכשם ששורפין על המלכים — כך שורפין על הנשיאים, אבל לא על הדיוטות. מה הן שורפין עליהן — מיטתן וכלי תשמישן.

ד. כל העם עומדין, והוא יושב, ולא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. כל העם שותקין, והוא מדבר. היה קורא אותן "אחי ועמי", שנאמר: "שמעוני אחי ועמי" (דברי הימים א' כח, ב), והן קורין אותו "אדונינו ורבינו", שנאמר: "אבל אדונינו המלך דוד המליך את שלמה" (מלכים א' א, מג).

ה. "ולא ירבה לו נשים" (דברים יז, יז) — כאיובל, אבל כאביגיל — מותר, דברי ר' יהודה. "לא ירבה לו סוסים" (שם טז) — סוסים בטלנים, אפילו אחד, שנאמר: "למען הרבות סוס" (שם). ר' יהודה אומר: הרי הוא אומר "ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים" (מלכים א' ה, ו) — ויפה עשה, שנאמר: "יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרוב" (שם ד, כ). כשהוא אומר "ושנים עשר אלף פרשים" (שם ה, ו), הוי שהשאר בטלנים היו, והדיוט מותר בכולן. ר' יוסי אומר: כל האמור בפרשת המלך — מותר בה. ר' יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא בשביל לאיים עליהם, שנאמר: "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו). וכן היה ר' יהודה אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בביאתן לארץ: נצטוו למנות להן מלך, ולבנות להן בית הבחירה, ולהכרית זרעו של עמלק. אם כן למה נענשו בימי שמואל? — אלא לפי שהקדימו עליהן. ר' נהוראי אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא מפני התרעומות, שנאמר: "ואמרת אשימה עלי מלך" (שם). ר' אלעזר בר' יוסי אומר: זקנים שאלו כהלכה, שנאמר: "תנה לנו מלך לשפטנו" (שמואל א' ח, ו), אבל עמי הארץ חזרו וקילקלו, שנאמר: "והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם וגו'" (שם כ).

ו. הרוגי בית דין — נכסיהם ליורשיהם. הרוגי מלך — נכסיהם למלך. וחכמים אומרים: הרוגי מלך — נכסיהם ליורשים. אמר להם ר' יהודה: הוא אומר "הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו" (מלכים א' כא, יח)! אמרו לו: מפני שבן אחי אביו ראוי לו לירושה. אמר להן: וכי לא היו לו בנים? אמרו לו: והלא אותו ואת בניו הרג, שנאמר: "אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש נאום ה' ושלמתי לך בחלקה הזאת נאם ה'" (מלכים ב' ט, כו).

ב. מלך ישראל — וכל שכן מלך ממלכי בית דוד.

ג. אבל לא על הדיוטות — נראה שאסור משום "בל תשחית".

ה. ויפה עשה — כלומר, מזה איננו יודעים שהיה בכך איסור, שהרי ישראל היו רבים והוצרכו לסוסים הרבה מאד, אלא ממה שנאמר בהמשך מבינים כי רק חלק מן הסוסים הוצרכו למלחמה, והשאר בטלנים היו. שנאמר: "שום תשים" וכו' — ולמדנו מכאן: שתהא אימתו עליך, ולכן הוסיף שמואל דברים כדי שתהא להם אימת המלכות. שהקדימו עליהן —

אין טעון משיחה, כהן גדול בן כהן גדול, אפילו עד עשרה דורות — טעון משיחה, ואין מושחין מלכים אלא (על) [רקן] הקרן. שאול ויהוא נמשחו מן הפח — מפני שמלכותן עתידה לישבר, דוד ושלמה נמשחו מן הקרן — מפני שמלכותן מלכות עולמים.

שמלכותן עתידה לישבר — ונודמן שנמשחו מן הפח שהוא עשוי חרס ושבר.

יא. אין מושחין מלכים אלא מפני המחלוקת, מפני מה משחו את שלמה — מפני מחלוקתו של אדוניה, ואת יהוא — מפני יורם, ואת יואש — מפני עתליה, ואת יהואחז — מפני יהויקים אחיו, שהיה גדול הימנו שתי שנים. מלך טעון משיחה, בן מלך

יא. אין מושחין מלכים — בגמרא מסבירים שמדובר במשיחת מלך בן מלך ומלכי ישראל. כהן גדול... טעון משיחה — לפי שנאמר במלכות שהיא ירושה, ואין כן הכהונה, אלא כל זרע אהרן שרים בכך.

פרק ה

שביעית". ר' יהודה היה קורא אותן "סוחרי שביעית". ובכולן היה ר' יהודה אומר: בזמן שיש להם אומנות אחרת — הרי אילו פסולין, וחזרו בהן — הרי אילו כשרים. וחכמים אומרים: בזמן שיש להם אומנות אחרת — הרי אילו פסולין. כמה דברים אמורים? בקידוש החודש ובעיבור החודש בדיני ממונות ובדיני נפשות, אבל עדות שהאשה כשירה לה הן כשירין לה.

כח,א

ג. גיסו לבדו, ר' יהודה אומר: חורגו לבדו.

ד. אין דנין לא זה את זה, ולא זה עם זה, ולא זה על זה, ולא זה בפני זה. היה יודע לו עדות כשהוא חתנו, מתה בתו עד שהוא סוחר שביעית וחזר בו, חרש ונתפקח, סומא ונתפתח, שוטה ונשתפה, נכרי ונתגייר — פסול. עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו, ומשנעשה חתנו מתה בתו, עד שלא נעשה סוחר שביעית ומשנעשה סוחר שביעית חזר בו, פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח, נסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשטתה וחזר ונשתפה — כשר. זה הכלל: כל שמתחילתו כשר וסופו כשר — כשר, תחילתו וסופו פסול, או תחילתו פסול וסופו כשר — פסול. היה יודע לו עדות בשטר, ונעשה חתנו — הוא אין יכול לקיים כתב ידיו, אבל אחרים מקיימין כתב ידיו. לקח הימנו בית או שדה במאה מנה והיה יודע לו עדות בהן — הרי זה אינו מעיד, שאין אדם מעיד על ידי עצמו. הוסיפו עליהם הגולנין, והרועים, והחמסנין, וכל החשודים על הממון — עדותן פסולה. לעולם אין עדותן של עדים מתקיימת אלא אם כן ראו זה את זה. ור' יהושע בן קרחה אומר: אפילו זה שלא כנגד זה, ולעולם אין מתקיימת עדותן של עדים אלא אם כן היו שניהם כאחד. ר' שמעון אומר: שומעין דבריו של זה היום, לכשיבוא חבירו למחר — שומעין את דבריו.

כח,ב

כח,ג

של קדושה. הקיין — איש העוסק בקטיפת תאנים וייבושם.

א. זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: לא כל הימנו לפסול את הדיין המומחה לרבים. אמר לו: "נאמן עלי אבא", "נאמן עלי אביך", "נאמן עלי שלשה רועי בקר" — יכול לחזור בו. היה חייב בחבירו שבועה, אמר לו: "דור לי בחיי ראשך", "בקיטא ובמקטיא דנקיטא" — יכול לחזור בו, עד שיקבל שבועת הדיין, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: אין יכול לחזור בו. ר' יהודה אומר: אין יחידי דין. אמרו לו: "אין לנו אלא דעתך", וקיבלו עליהן — אין יכול לחזור בו. וכן היה ר' יהודה אומר: מי שנתחייב לחבירו שבועה בבית דין, ואמר לו "דור לי בחיי ראשך", וקיבל עליו — אין יכול לחזור בו. ומעשה באחד שנתחייב לחבירו שבועה בבית דין, ונדר לו בחיי הקיין — וקיבל עליו.

כב,א

ב. המשחק בקוביא זה המשחק בטיפסיס, אחד המשחק בטיפסיס ואחד המשחק בקליפי אגוזים ובקליפי רימונים — לעולם אין יכול לחזור בו עד שיקבל שישבר את פסיפסיו, ויחזור בו חזרה גמורה. המלוה בריבית אין יכול לחזור בו עד שיקרע את שטרותיו ויחזור בו חזרה גמורה. מפריחי יונים — זה הממרא את היונים. אחד היונים ואחד הממרא שאר בהמה והיה ועוף, לעולם אינו יכול לחזור בו עד שישבר את פגימיו ויחזור בו חזרה גמורה. סוחרי שביעית — זה היושב ובטל בשאר שני שבוע, כיון שהגיע שנת השמיטה — התחיל מפשיט ידיו ורגליו ונושא ונותן בפירות עבירה, לעולם אין יכול לחזור בו עד שתגיע שמיטה אחרת, ויבדק ויחזור בו חזרה גמורה. ר' נחמיה אומר: חזרת ממון ולא חזרת דברים. כיצד? "מאתים דינר אילו כינסתי מפירות עבירה, חילקו אותם לעניים". ר' מאיר היה קורא אותן "אוספי

כב,ב

כד,א

א. בקיטא — עטיפה. כעין טלית. בקטיא — מקטורן, כעין סודר. בקיטא ובמקטיא — שאמר לו שישבע באלה, במקום בנקיטת חפץ

פרק ו

ג. כיזה צד הן דנין? הדיינין יושבים, ובעלי דינין עומדין לפניהם. וכל התובע את חבירו הוא פותח ראשון, ואם יש עדים — מכניסין אותן, ומאיימין עליהן, ומוציאין אותן לחוץ, ומשיירין את הגדול שבהם ושומעין דבריו. ומוציאין אותן לחוץ, ואחר כך מכניסין את שניהם כאחד, ואומרים זה בפני זה. אם אמר "זכאי" — זכאי, אם אמר "חייב" — חייב, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות. דיני ממונות בשלשה שנים מזכין ומחייבין ואחד אומר "איני יודע" — יוסיפו הדיינין. יפה כח האומר "חייב" מכת האומר "איני יודע", עד כמה מוסיפין? עד פחות משנים יוסיפו הדיינין, אם אמר "זכאי" — זכאי, אם אמר "חייב" — חייב. אחד אומר "זכאי" ואחד אומר "איני יודע" — יוסיפו הדיינין, שעד עכשיו בית דין שקול. אחד אמר "חייב", ואחד אמר "זכאי", ואחד אמר "איני יודע" — יוסיפו הדיינין, שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד.

כט,א

בודק דבריו, שמא ימצא בהם שקר. אומרין לו — לבעל דין עשיר, הבא לבוש בגדי פאר.

ג. יפה כוח האומר "חייב" — כלומר, אם אומר "חייב" — בית הדין מכריע לפי רוב, ולא כן כשאומר "איני יודע". אחד אומר זכאי — כבר תקנו ראשונים נוסחת תוספתא זו, ועיקרה שכל האומר "איני יודע" כאילו לא היה שם, ויש להוסיף דיינים עד שימצאו רוב לצד אחד.

א. העדים שאמרו: מעידין אנו באיש פלוני שהרג שורו של פלוני, וקיצץ נטיעותיו של פלוני, והלה אומר: "איני יודע" — חייב. "אתה אמרת להורגו", "אתה אמרת לקצצן" — הכל הולך אחר הטענה. "הרגתה את שורי וקיצצתה את נטיעותיי" והלה אומר לו "לאו" שהוא כמתמיה, או "היין" שהוא כמתמיה, יש לאו שהוא כהיין, ויש היין שהוא כלאו.

ב. אין דנין אלא מעומד, ואין מעידין אלא מעומד, ואין נישאלין לנדרים אלא מעומד, ואין מעלין לכהונה [ולויה] ולישראל אלא מעומד. ולא יהא מאריך פניו כנגד אחד, ולא מעיין כנגד אחד, ולא יהא מעמיד אחד ומושיב אחד, שנאמר: "בצדק תשפט עמיתך" (ויקרא יט, טו). אמר ר' יהודה: מקובלני שאם רצו להושיב שניהם כאחד — משיבין, ואין בכך כלום. איזהו אסור — שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. משום ר' ישמעאל אמרו: אומרין לו "לבוש כדרך שהוא לבוש או הלבישהו כדרך שאתה לבוש".

א. "לאו" שהוא כמתמיה — כלומר: בשאלה, ולא בשלילה. יש לאו שהוא כהיין — שהרי כשאתה אומר לאו בלשון תמיהה הרי זה כאומר הן, וכיצעא בזה.

ב. ואין מעלין — אין בית הדין המעיין ביוחסין מודיע על החלטתו. ולא יהא — הדיין מאריך פניו — בסבלנות ובמחוינות. ולא מעיין —